

MULÓ EMBERI ÉLET — HALHATATLAN NEMZETI IMA. (KÖLCSEY EMLÉKEZETÉRE.)

Irta: *Marék Antal dr.*

A LOSONCI városháza folyosóján két arcképet hagytak épségben az új gazdák: az egyik Arany, a másik Kölcsey mellképe. Mi tarthatta vissza őket attól, hogy éppen a Himnusz költőjét kíméljék, kinek ványadt arca, fél szeme s tar koponyája könnyen felkelthette volna bizalmatlanságukat? Megérezték a szellem különös forrongását a gyenge és törekeny testben? A kivételes szellem erejét érezték-e, amelynek a nemzethez való törhetetlen ragaszkodása még az ellenség előtt is tiszteletreméltó?

Kölcsey rideg, szülői szeretet melege nélkül eltöltött gyermekkor után meghasonlott lélekkel került húsz esztendő korában Pestre. Kazinczy írói köréhez csatlakozott, hol hamarosan rájöttek arra, hogy a szálnalmas test a legnagyobb magyar szellemnek egyikét hordozza magában. A legnemesebb erkölcs fegyelme mellett az igazság fanatikusa volt. Sok csalódás érte, de mindez arra volt jó, hogy tisztult és magasabbrendű életszemlélet alakuljon ki benne. Ismerte a szép élet titkát, de ő maga sohasem élhette azt. Mindig másokkal törődött, mindig másokért dolgozott. A hálátlanság láttára csak csodálkozott és megbocsájtott. Az egész életet egy magasabb síkról szemlélte, honnan minden szálnalmas és gonosz emberi tett méltó értékelést kap, hol a hálátlanság nem fáj többé s az égi csillagok fénye a gyémántnál is ragyogóbbá válik. Kölcsey lelke feljutott ebbe az irigyelt magasságba s bármennyire is emlékeztette beteges teste az elmúlásra, ezt a szellemi felsőbbiséget mindig, élete súlyos napjaiban is megőrizte.

«Az én bensőm tűzzel teljes, de külsőm ezen nyomorult alkotmányú test, mindenre alkalmatlan» — írja egyik levelében. Tragédia volt-e valójában a nyomorult alkotmányú test? Talán nem. Ez a mai értelemben vett gátlás rejtette el őt az emberek elől, hogy megérjen a Szépséggel való felejtetetlen találkozásra. «Szenvedek én, mint senki itt körülöm nem szenved» — sóhajtja egyhelyütt. Szenved, a bánat túlságosan megtépi s mégis szorongva fél attól, hogy megszabadul tőle. Mintha nélküle mit sem érne az élet. «Mi az, ami engem leláncolva tart?» A munka az, amely fogva tartja őt, az a temérdek tennivaló, melyet a korabeli Magyarország lelkiismeretére aggatott. S ebben a tettvágyban olykor elfelejti gyengeségét s mint politikus az alkotmány védelmében és a jobbagyság felszabadításában kemény és hajthatatlan. Más kérdés az, hogy később a kiáltástalan harcba belefáradt s elhagyta ezt a számára oly idegen területet. Ott szolgálta a nemzetét, amikor íróasztala felett a magyar nyelvet szépítgette, csiszolgatta, mert tudta, hogy ez a nemzet a nyelvében él vagy bukik. Azokra a nagy feladatokra készítette elő a magyar nyelvet, amely a német és a latin művelődés utáni nagy önszmelés idején a magyar irodalomra várakozott.

Sokat dolgozott és elégedetlen volt. Mindenáron, a kor szellemével ellentétben nemzeti irodalmat akart, de ezt minden meggyőződése ellenére csakis úgy érthette meg, ha a klasszicizmus korát lezárja s ugyanakkor egy összehasonlításban kevésbé értékálló, de milliószor zengőbb, hódítóbb, örömtelibb nyelvű irodalom kivirágzását segíti elő. Bár a klasszicizmussal való

szellemi rokonsága nyilvánvaló volt, fájó szívvel búcsúzott a római és görög verselőktől és filozófusoktól, hogy előkészítse a helyét egy nemzeti költészetnek, amelynek csodás sorai akkor már Vörösmarty, Arany és Petőfi lelkében zsongtak. A magyar erdő zúgása, a magyar népi lélek évszázadokon át elfojtott és elfeledett örömei és bánatai, a magyar alföldi rónán átseprő napfény, a magyar lélek nemes tulajdonságai, mind-mind hangot kaptak, hogy a nemzetet egy új ezredév rendjébe felfokozott életkedvet és kemény öntudattal beállítsa. Kölcsey ebben a számára szomorú búcsúzkodásban nem mulasztotta el a görög költőket a rómaiak elé helyezni s mindezt azért, mert Homeros nemzeti érzést vitt a görög költészetbe. Ugyanakkor az európai tudatot is hirdette s igyekezett az európai kultúrában a magyarság helyzetét is megállapítani. E tág horizont következménye az, hogy Kölcsey nemzet-szemlélete, amely a napoleoni kor lezajlása után mindenütt fellángolt nemzeti mozgalmakkal tartott rokonságot, ma is elfogadható eszményi fogalma a napjainkban erősen vitatott nemzetiségi komplexumnak.

Kölcsey européer voltát mi sem jellemzi legjobban, mint az, hogy vallási téren türelmes volt s kálvinista létére tárgyilagos maradt a katolicizmussal szemben. Kölcsey lelkét nem érték el a vallási villongások, mert életében mindig tárgyilagos maradt. Kutatásai során rájött, hogy a renaissance Itáliában fényelt fel, hol a katolicizmus trónusa állott. A reformáció fellépését pedig politikai okokkal hozta összefüggésbe, nevezetesen a német egyházfejelmek áhitozásával az egyházi vagyona.

Kölcsey elsősorban író volt, a szónak egészen nemesen vett értelmezésében. Mindent az író érzékeny lelkiségével szemlélt s így politikai, filozófiai nevelési munkálkodását is átszötte az esztétikai szempont. A líra mindenütt betolakodott írásaiba s ez adott elegendő kalóriamennyiséget valamennyi írásának, hogy így egy évszázaddal halála után csodálkozva s lelkesülten olvassuk őt. Mindez természetesen tudományos jellegű munkáit kissé fellengőssé tette, de egy évszázad távlatából meg kell állapítanunk, hogy ez sohasem ment az igazság rovására. Az igazságot Kölcsey mindenkor kihangsúlyozta, még akkor is, ha ebből kára lett. Kölcseynek hallatlan erőt adott az a hűsz esztendeje lelkében forrongó reformtörekvés, amely a magány boldog csendjéből a politika zajongásai s kétes értékű dicsőségének közepébe üzte. Kezdetben, mint író szolgálta a nemzet ügyét, de ez az indirekt módszer a maga láthatatlan eredményeivel utóbb türelmetlenné tette. Kiállt a nyilvánosság elé, vállalta a politikai élet üldöztetését, a cenzurát, a meg nem értést, a csalódást, de az igazságot, amely egyre bizonyosabb formában alakult ki a tudományokkal kiművelt agyában, a kor minden ellenkezése dacára hirdetni kellett.

Ha közben meggondoljuk, hogy Kölcsey akkor jelentkezett veszedelmes mondanivalóival, amikor a szabad szóért Kazinczy már letöltötte a spielbergi sötét esztendőket s a cenzor ceruzája nem egyszer törre vált s retorziót alkalmazott a szabad szólás megszállottjaival szemben, akkor értékeljük valójában Kölcsey bátorságát s csodáljuk szenvedélyességét s harckészségét.

Kölcseyben az első magyar vilápolgárt is megismerhettük, ki az ország polgárának nevezte magát, nem ismert valláskülönbséget, de mindvégig ellensége volt a polgár uniformizálódásának. Liberalista volt, de nem olyan értelemben, mint az eszme mai fanatikusai, kik a liberalizmusban az idegen faj egyeduralmát s megerősödését célozzák.

Nem lenne teljes Kölcsey arcképe, ha kihagynók a szociális vonást belőle. A jobbagység felszabadítását egyre sürgette s közben nem riadt vissza

attól sem, hogy fenyegetéssel segítse elő ügye győzelmét, saját megyéjének népét, annak történeti, szociális, kulturális, gazdasági és közegészségügyi viszonyait feltárva. Korunkat száz esztendővel megelőzte ezzel a ténykedésével. Ez a fanatikus reformer az ifjúság felé vezető utat találta meg legelőbb. S mikor követi tisztéről lemondott, az ifjúság érezte, hogy vele a tiszta parlamentarizmus s az elvhű, igazsághoz konokul ragaszkodó tiszta politikus távozott a pozsonyi országgyűlésből.

Kölcsey nyelvezete szinte mai. Tiszta és nemes stilus ez, amely, elél még néhány évszázadig.

A Himnusz értelme.

Az örökéletű nemzeti imádságot, a Himnuszt a költő írta. Az a költő, aki oly nagyon félt az elmúlástól. Nem a haláltól félt, hanem, hogy nyomta lanul vész el a magyar föld porában. Halhatatlan nemzeti ima azért lett belőle, mert a magyarság érzésvilágát a leghívebben tükrözi vissza. Istennel kezdődik s bűnhődéssel végződik. Könyörgéssel indul el s a bűnök bűnhődéséhez tér meg.

A Himnuszban nincs nemzeti gőg, önteltség és hódítási vágy. A magyar nemzet imája nem áldomik világdicsőségről, bár annak az izét is megköstolta. (Nagy Lajos kora) A hangsúly egy szebb jövőn van, hol jókedvben és bőségben élne a nemzet. S ez a könyörgés szinte elementáris erővel tör fel a szövegben s dallamban is ennél a résznél :

Balsors, akit régen tép,
Hozz reá vig esztendőt . . .

A magyar történelemnek hány véres napja elevenedik meg előttünk : Mohács, a török hódoltság, Világos, Trianon ! De él a nemzetben a bizalom, hogy megbűnhötte már a multat s a jövőndőt.

A Himnusz dallama szinte zsoltárszerű. Ha halljuk, emlékezünk gyarlóságainkra, bűneinkre s hibáinkra, de emlékezünk ellenségeinkre is, akik egy évezreden keresztül ellenünk vétettek.

Ugyanakkor eszünkbe jusson a költő is, aki félt a mulandóságtól s ebben a félelmében örökervényű és örökéletű imádsággal ajándékozta meg a nemzetet. De mégsem egészen így. A nemzet ajándékozta meg a költőt, amikor szépséges sorait büszke és örömteli pillanataiban énekli és imádkozza. De önmagát is megbecsülte a nemzet akkor, amikor nemes gondolkodású és fenkölt jellemű költője Himnusztát nemzeti dalává avatta.

Könyörgésünk pedig addig ostromolja az egetek, amíg Isten áldó keze felénk nem hajlik s a költőtől megénekelt jókedvvel s bőséggel meg nem áld bennünket. Bár érné a nemzetet most valami felejthetetlen nagy öröm, hol lobogóerdő s boldog emberarcok fölött szállna a Himnusz méltóságteljes dallama. Ez volna a költő számára a legszebb megemlékezés.

Centenáriumok sora.

Napjainkban esedékes centenáriumi tömege világot vet egy irodalomban s tehetségekben gazdag korra. Hangos ünnepléseink s kétségbeesett kutatásaink pedig példázák a reménytelen kort, amelyben új éle.formát keresünk. Kölcseytől tisztaságot, fegyelmet s kíméletlen kritikát tanulhatunk. A lélek töretlen erejét csodálhatjuk, amely legyőzve a test gyengeségét, győztes maradt az elmúlás sötétsége felett.

Sivár korban fokozott fgyelemmel fordulunk Kölcsey felé. Meghatottan

ünnepelünk s magunkba szállva verjük mellünket. Hideglelősen elhadarjuk a Parainesis halhatatlan sorait, a hibákkal együtt, mik gimnáziumi tanulmányainkból megmaradtak bennünk : «az, ki életében sokat érzett és gondolkodott, érzeményeit és gondolatait nyom nélkül elröppenni nem hagyta, az oly kincset gyűjtött magának, mely az élet minden szakában, a szerencse minden változása közt, gazdag táplálékot nyujt lelkének». Elhadarjuk, közben a háborúkra gondolunk, mik békés falvak és városok földjein dűlnak s az európai lélekre, amely még ma sem találta meg a lélek nyugalmát.

A centenárium legértékesebb Kölcsy-könyve Kornis Gyuláé.¹

A «legmélyebb humanista» — ahogyan Kornis Kölcsyét nevezi, nem kaphatott volna méltóbb, hozzáértőbb, lelkesebb tanulmányirót Kornisnál. A jeles pap, aki a filozófiában, psychológiában, történetfilozófiában, politikában és pedagógiában előkelő helyet vívott ki magának a magyar tudományos világban, a versíráson kívül szinte ugyanazokat a műfajokat művelte, miket Kölcsy. Érthető tehát, hogy Kornis, aki a fenti tudományok jelenlegi állapotával s fejlődésével tisztában van, szinte egyedülállóan méltó arra, hogy Kölcsy munkássága felett a mai tudós szemével ítéletet mondjon. Ez az ítélet pedig szinte áradozó, a tudományos hangnál szokatlan lelkes méltatás. Az a szellemi fejlődés, amelyen Kölcsy életén keresztülment, könnyed, előkelő s mégis hiteles értékelést kap. S ez Kornis könyvének egyik legnagyobb értéke s legjelentősebb irodalomtörténeti eredménye.

Kornis Kölcsyét a mai magyar élet távlatába állította s tanításainak úgy tudott örök s mai érvényt szerezni, hogy bebizonyította aktualitását korunk problémáival kapcsolatosan. Igy első falukutatónak nevezte művében Kölcsyét, mikor megyéje szociográfiáját mint első és jelentős kísérletet összegyűjtötte.

Élő valóság ez a könyv, mert közben igazolásképpen egyre a költőt szólaltatja meg. Jól megválasztott idézetekkel állításait minden bizonyításnál kompetensebb érvel támasztja alá. Szinte ijesztő néha, ahogyan összeolvad ez a két tudós hang, olykor eltűnik az idézőjel, mintha mai ember szólana a könyv lapjairól felénk. Két hasonló ívelésű s görbéjű pálya találkozott itt s száz esztendő ide, száz esztendő oda, szinte egyéolvad s ezzel kihangsúlyozza azt a kapcsolatot, amely az egyes századok szellemi megmozdulásai közepette észrevétlenül, néha mégis leplezetlen meghúzódik.

Kornis helyesen állapítja meg, hogy az antik világ művelődése csak eszköz volt a nemzeti nyelv, irodalom és művelődés finomabb kialakítására. Ezzel a megállapításával expiálta Kölcsyét, ki bizonyára szorongva, de mégis megmagyarázhatatlan izgalmas sejtéssel vágyakozott a magyar irodalom magyar szelleme felé. Ez az igazolás helyes s értékálló, bár Kölcsy is megérte volna az irodalom hatalmas fájának kiterébélyesedését.

Kornis Gyula hosszan elidőz ott, ahol a költő politikai pályáját méltatja. Itt természetes érdeklődéssel figyeli mindazt, ami Kölcsy politikai elvei körül történt s egyben kiolvassa azt a politikai psychológiát, melyet ő a képviselőház üléseiről bizonyára kitűnően ismer.

A teljes kép, amelyet Kornis kitűnő könyvében kapunk Kölcsyről, méltónak mutatja a költőt az ünneplésre s a megemlékezésre. A költő vágyott arra, hogy ne feledjék el, Kornis olyan emléket állított neki, amely mint Kölcsy emlékezete nemesebb, mint az aranyérc s időállóbb, mint a szikla.

¹ Kornis Gyula : Kölcsy Ferenc világnézete. Franklin kiadása.